

УДК 94 (497.5)
DOI: 10.30970/sls.2021.70.3757

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ РУСИНІВ Й УКРАЇНЦІВ ХОРВАТІЇ ПІД ЧАС СЕРБСЬКО-ХОРВАТСЬКОЇ ВІЙНИ (1991–1995)

Микола НАГІРНИЙ

*Володимир-Волинський педагогічний фаховий коледж
імені А. Ю. Кримського
вул. Устилузька, 42, Володимир-Волинський, 44700
e-mail: mykola76@hotmail.com*

У статті розглядається явище колабораціонізму русинсько-української діаспори Хорватії під час сербсько-хорватської війни наприкінці ХХ ст. З'ясовуються причини цього явища, визначаються фактори, які сприяли співпраці русинів та українців із владою самопроголошеної Республіки Сербська Країна. Окреслюються масштаби такого колабораціонізму, його прояви та особливості. Проаналізовано наслідки цього явища для русинсько-українського населення краю.

Ключові слова: Хорватія, русини, українці, серби, колабораціонізм, терор, сербсько-хорватська війна.

Переселенці з українських земель, самоідентифікуючись під двома етнічними назвами, спочатку як русини, а з кінця ХІХ ст. – як українці, почали з'являтися на землях південних слов'ян з 1745 р. Із часом вони утворили тут кілька анклавів – у Воєводині, Сріємі (самі діаспоряни називають цей регіон “Срим”), Бачці та Боснії. Хорватських русинів й українців, які століттями проживали на територіях з поліетнічним населенням, не могли оминати міжнаціональні протистояння. Пікові моменти таких протистоянь у Югославській державі припадають на Другу світову та сербсько-хорватську (1991–1995) війни.

У Другій світовій війні бажанням бачити Україну самостійною, за прикладом Незалежної Держави Хорватія, можна пояснити факт співпраці частини хорватських українців з усташами¹. Ними було створено Український та Військово-морський легіони (Ліський, 2002, с.69). Однак з часом хорватські українці розчарувались у політиці усташів і поступово переходили на бік югославського партизанського руху Й. Броз Тіто.

Що ж до русинів, то вони з самого початку війни стояли на прокомуністичних позиціях, борючись проти як хорватських усташів, так і сербських четників. В Югославській народній армії (ЮНА) та партизанських загонах боролося приблизно 4 тис. русинів й українців, що становило 10% представників русинсько-українського населення держави (Малиновська, 2002, с.14).

¹ Усташі – хорватські націоналісти часів міжвоєнного періоду та Другої світової війни.

Деяко іншим було ставлення русинсько-української діаспори до хорватсько-сербського протистояння у 1990-х роках. Якщо у 1941–1945 рр. їхні погляди різнилися або еволюціонували у бік прокомуністичних симпатій, то наприкінці ХХ ст. абсолютна більшість русинів й українців підтримала Хорватію. І все ж серед них були ті, хто симпатизував сербам і кого в умовах проживання під владою самопроголошеної Республіки Сербська Країна (далі – РСК) можна назвати колаборантами.

Сербсько-хорватська війна (для сербів – громадянська, для хорватів – вітчизняна) – одна з улюблених тем хорватської історіографії періоду незалежності. Дослідники розглядали її насамперед як протистояння хорватів та сербів. Питання ж становища національних меншин Хорватії під час війни порушувало лише кілька науковців (Perić Kaselj, Škiljan i Vukić, 2015; Szekely, 1996; Tatalović, 1997). Саме українській меншині присвячено лише кілька розвідок – переважно публіцистичного або мемуарного характеру (Biki, 2001; Burda, 1998; Pap, 2015).

Хорватські дослідники фактично не вивчають питання колабораціонізму 1990-х років. Загалом прийнято спрощено вважати, що усі хорвати підтримали власну новопосталу державу, а всі серби, які опинилися на території, контрольованій РСК, стали ворогами офіційного Загреба. Стосовно інших національних меншин Хорватії переважає думка, що вони активно піднялися на її захист (Radoš i Šangut, 2013), окрім православних ромів (Perić Kaselj, Škiljan i Vukić, 2015, s.21, 26).

Мета нашої розвідки – оцінити масштаби колабораціонізму русинів та українців у сербсько-хорватській війні 1991–1995 рр., з'ясувати причини, мотиви та характер цього явища. Задіяна джерельна база – тогочасні матеріали діаспорної періодики та свідчення очевидців. Додатково актуальність теми зумовлена гібридною війною України з Російською Федерацією, адже події у Криму, на Донбасі та південному сході загалом продемонстрували наявність там значної кількості колаборантів.

Сербсько-хорватська війна 1991–1995 рр. була спричинена дезінтеграцією СФРЮ, намаганням Хорватії вийти зі складу Федерації та наявністю на її території великої сербської меншини, яка не поділяла такого бажання.

Наприкінці 1991 р., внаслідок військових кампаній, хорватські серби під захистом ЮНА (а на той час де-факто – регулярних сил сербської армії) повністю відокремилися від Хорватії, узявши під контроль чверть її території. Упродовж 1990–1991 рр. відбулося конституювання самопроголошених сербських державних утворень, які у грудні 1991 р. утворили Республіку Сербська Країна, на території якої проживала значна частина несербського населення, зокрема, нащадки переселенців з українських земель, найбільше яких було у місті Вуковар, селах Петровці і Миклушевці (Східна Славонія). Це були єдині села, де представники нашої діаспори становили абсолютну більшість населення: у Петровцях із майже півтори тисячі мешканців проживало близько 1000 русинів і 300 українців (Simunović, 1995, s.26), у Миклушевцях із понад 670 селян русинами й українцями було понад 500 осіб (Wertheimer-Baletić, 1993, s.463). Решту мешканців становили серби та хорвати. Варто зазначити, що до масового переселення до Петровців русинів у 1830 р. з Бачки та Срієму і українців у 1950–1960-х роках з Боснії це село було заселене переважно сербами, проте на 1991 р. останні становили лише 9% (Такач, 1992d, с.24; Такач, 1992f, с.13).

Традиційно русини й українці Хорватії мало цікавилися політикою. Переважно представлені аграріями, виховувані впродовж кількох десятиліть на принципах “братерства і єдності” в Югославії, вони здебільшого до певного часу не проявляли особливої політичної активності і не займали чіткої позиції стосовно хорватсько-сербських супе-

речностей. Винятком була політика їхнього представницького органу – Союзу русинів і українців Хорватії (СРiУ). Лідери СРiУ схвально сприйняли зміни, що відбувалися на зламі 1980–90-х років у Хорватії, зокрема, обіцянку нової влади (антикомуністичної й антисербської за змістом) на чолі з президентом Франьо Туджманом підтримувати і захищати інтереси національних меншин (Furmins, 1990).

Навесні 1990 р. на місцевих виборах у русинсько-українських селах теж відбулася зміна керівників. До того часу були лише серби-комуністи. У Петровцях переміг колишній комуніст², українець за національністю Семен Музичка (Такач, 1992d, с.24). У Миклушевцях до влади, посунувши стару комуністичну еліту, прийшли молоді люди, які сповідували демократичні принципи. У червні 1991 р. вони створили тут осередок правлячої у Хорватії партії ХДС – найчисленнішу політичну організацію села, до якої увійшло 40 осіб – 6% усього населення. Водночас було оприлюднено інформацію про численні помилки попереднього керівництва та зловживання ним владою (Такач, 1991). Ображені місцеві комуністи зачалися і чекали слушного часу, аби поквитатися з новою елітою.

У травні 1991 р. на референдумі русини й українці переважно висловилися за незалежність Хорватії. У Петровцях і в Миклушевцях кількість тих, хто проголосував “за”, становила відповідно близько 64 і 73 % від тих, хто взяв участь у голосуванні (Костелник і Такач, 2008, с.113).

Із початку повномасштабної хорватсько-сербської війни у липні 1991 р. русини й українці взяли активну участь у захисті хорватської державності. На середину листопада 1991 р. на фронті воювало 180 русинів і українців з Вуковара (Jurista, 1991). У вересні 1991 р., коли війна дійшла до Західної Славонії, українці з Липовлян, не чекаючи офіційної мобілізації, одними з перших вступали до добровільних відділів хорватського війська (Липовлянці на першій лінії фронту, 1992).

Щоправда, серед русинів й українців були й незадоволені новою хорватською владою. Так, окремі серби і кілька русинів Миклушевців (Зденко Магоч, Янко Киш та ін.) бойкотували розпорядження Скупщини опчини³ Вуковар про збройну охорону полів від диверсій. Це завдання було доручено силам територіальної оборони, створеним у кожному населеному пункті ще за правління Й. Броз Тіто (Marijan, 2000, s.292–293). Згадане розпорядження Скупщини зігнував кожен десятий з усіх мобілізаційно зобов'язаних у Миклушевцях. Також окремі миклушевські серби і двоє-троє русинів-сербофілів, прихильників комуністів та ЮНА, виступали проти хорватського прапора над сільрадою, проти чергування озброєної охорони на виході з села тощо (Такач, 1991; Такач, 1992a, с.20). У Петровцях проти формування загону захисту села виступали місцеві серби та кілька русинів й українців: Кирило Рацмишка, Желько Цирба, Владо Цирба, Янко Сегеді та деякі інші (очевидці згадують дев'ять прізвищ) (Такач, 1992d, с.25–26).

На початку вересня 1991 р. ЮНА підійшла впритул до Миклушевців. 19 вересня між селянами і частинами ЮНА було досягнуто домовленості, що військові братимуть воду з села за умови, що заздалегідь попереджатимуть про прихід своїх людей. Ставлення русинських селян до вояків було доволі толерантним, без серйозних інцидентів (Такач, 1992a, с.21).

² Компартія перейменувалась на Партію демократичних змін.

³ Скупщина – орган представницької влади в югославських республіках; Скупщина опчини – аналог обласної ради в Україні.

27 вересня частини ЮНА окупували сусіднє село Чаковці, і Миклушевці опинилися в повному оточенні. Село залишили місцеві серби та кілька русинів, які їм симпатизували (Янко Лікар, Зденко Магоч та ін.) (Такач, 1992а, с.22), а попередні комуністичні керівники Миклушевців (русини Яким Лендер і Дюра Лікар та серб Слободан Анделич) з власної ініціативи вирушили на перемовини з ЮНА. Під тиском більшості селян, які втомилися жити під постійним обстрілом, сільський голова Джуро Бикий змушений був пообіцяти співпрацювати з армією і місцевою новоствореною владою (Вікі, 2001, с.44; Такач, 1992а, с.23). Посередником у перемовинах виступав русин Мірко Пал, який і привів вояків до села (Такач, 1992а, с.21).

Окремі петровчани вірили, що ЮНА – це все ще військо югославських народів, і очікували від цих вояків толерантного ставлення до себе як до простих людей поза політикою. Ці селяни переконували захисників Петровців (на той час їх було 42 особи), аби ті залишили село. Вони вважали, що таким чином Петровці будуть врятовані від обстрілів, руйнувань і знищення, що фронт швидко відійде від села і ситуація у ньому нормалізується (Вікі, 2001, с.37; Такач, 1992d, с.27).

Варто зазначити, що ставлення регулярної ЮНА до місцевих мешканців загалом було нормальним, чого не скажеш про сербів-односельчан чи представників сербських парамілітарних (четницьких) угруповань, про яких очевидці казали, що ті були “гіршими за скажених звірів” (Такач, 1992f, с.11).

Несербське населення Сербської Країни (у тому числі русини та українці) опинилося в умовах “сербізації” захоплених територій. Тож фактично для русинів й українців краю було встановлено окупаційний режим. Руйнування, грабежі, гвалтування, побиття, пошкодження греко-католицьких церков, “етнічні чистки”, жорстокі вбивства окремих родин – це перелік діянь нової влади (Такач, 1992b, с.11–12; Živić, 2006, s.438; Вікі, 2001, с.80).

Миклушевські серби звинувачували своїх сусідів-русинів, що вони кон’юктурно підтримували ті сили, які приходили до влади у регіоні. Богдан Анделич, представник нової влади, заявляв: “Шкода мені, що наші русини так повелися. Більшість стала на той бік, на який не варто було ставати. Подумайте, відійшли найбагатші люди, найкращі господарі” (Вікі, 2001, с.43–44).

Душанка Мишленович, сербська мешканка села, зазначала: “Знаєте, наші русини – як соняшники. Прийшов Туджман до влади – вони всі за нього, оскільки Туджман обіцяв їм землю, житло і нову механізацію. А тепер, коли Туджман зник, вони всі за Югославію. Тепер вимагають, щоб їх шанувала армія, і кажуть, що вони невинуваті та що є лояльними мешканцями свого села. Яка влада прийде, то вони за неї. Знаєте, ми з такими жити не хочемо: або вони, або ми. Коли ми, серби, йдемо селом – вони відвертаються і підсміюються. Ми цього не хочемо. Всі винуваті мають покинути село... Ми з такими не хочемо жити. Ми їх не виганяли, вони просто спокусилися на обіцянки Туджмана, інших причин не мали. Русини постійно кричали: “Геть комуністів!”. А самі добре господарювали, коли комуністи були при владі” (Вікі, 2001, с.43).

У кожному зайнятому ЮНА та повсталими сербами населеному пункті організувалися штаби Територіальної оборони (ТО), причому туди входили й представники русинсько-української діаспори – просербськи налаштовані мешканці Петровців та Миклушевців. Зокрема, з русинів до миклушевського штабу ТО увійшли сербофіли Яким Бучко (політичний комісар; комендантами були, як правило, місцеві серби) та рядові члени Янко Киш, Петро Лендер, Мірко Ждиняк; головою села призначено Антона Мудрого. Серед інших симпатиків нової влади, які активно допомагали штабу

ТО, у спогадах очевидців згадуються Зденко Магоч, Янко Лікар, Нада Папуга, Яким Лендер, Янко Мудрий, Мирон Бабинчак та ін. (Такач, 1992b, с.10). Варто зазначити, що до миклушевського штабу ввійшли тільки ті особи, які свого часу залишили село після перемоги ХДС (Вікі, 2001, s.41). Нова влада села з кількома русинами у складі запровадила такий терор, якого миклушевські русини й українці не знали упродовж 150-річного перебування на цих землях (Такач, 1992b, с.12).

Штаб ТО у Петровцях очолив серб Дуле Самардич, якому допомагали кілька русинів та українців. Так, Владо Кисіль як колишній голова місцевої громади радісно зустрів прихід ЮНА. В інтерв'ю для телебачення Нового Саду він заявив про потребу очищення села від "ушастів" як запоруку миру та стабільності. Серед інших русинсько-українських прихильників нової влади відзначилися Володимир Магоч, Петро Бойко, Йозо Токарський, Янко Сопка, Желько Гачов та інші (загалом названо 11 імен колаборантів у Петровцях) (Такач, 1992e, с.14).

Деяким миклушевським русинам добре жилося за сербської влади. Так, Мара Керняїц відкрила магазин, Мірко Ждиняк конфіскував автомобілі вигнаних односельчан, а колишній офіціант Янко Киш став директором великого підприємства – Аграрно-індустріального комбінату (Poljoprivredno industrijski kombinat – РІК) (Такач, 1992c, с.9; Вікі, 2001, s.49–50).

На початковому етапі хорватсько-сербської війни побутові конфлікти між селянами (наприклад, безрезультатні спроби одного з покупців збити ціну на олію) накладалися на політичні симпатії (один з учасників суперечки був членом ХДС, другий – комуністом), що з часом призводило навіть до вбивств при зведенні рахунків.

Спочатку миклушевчан тероризували лише серби, згодом до них приєдналися й окремі русини, які за розпорядженням місцевих сербів навіть катували своїх односельчан (Вікі, 2001, s.84). За свідченням вигнаних петровчан, найважче їм було сприйняти не саму сербську окупацію, а зраду їхніх земляків. Селянам не було б так прикро, якби ці злочини чинили невідомі особи, а не їхні сусіди (Вікі, 2001, s.69). Як згадував один 60-річний петровчанський вигнанець, "поки комуністи були при владі, вони [сусіди-сербофіли – М. Н.] були з комуністами. А коли прийшла ЮНА – приєдналися до неї, пішовши проти своїх людей, односельчан, сусідів" (Такач, 1992e, с.17).

Так, Яким Бучко свідчив, що, будучи сільським крамарем, відчував зневажливе ставлення з боку значної кількості односельчан, переважно через свої просербські погляди. Після зміни влади, коли Я. Бучко отримав посаду політичного комісара, ті ж люди вже просили в нього прощення та благали не виселяти їх із села (Вікі, 2001, s.41).

Нові керівники Миклушевців (серб Й. Мишленович, русини Й. Киш і П. Лендер) до війни товаришували зі своїми односельцями, а Й. Киш навіть був кумом родини Хомів, але це не завадило їм виселити (Вікі, 2001, s.51).

Янка Чордаша арештував русин Петро Лендер, а охороняв його теж русин Янко Киш. Той же Петро Лендер бив селян і знущався з них, навіть кидав гранати до людських обійсть. Сільський пекар Янко Мудрий брав участь у пошкодженні будівлі та майна місцевої греко-католицької церкви (Такач, 1992c, с.6, 9).

Жителя села Андрія Бикия було заарештовано за те, що його родичі воювали у хорватській армії. Сидячи у сільській в'язниці, він побачив серед представників нової влади свого племінника, зрадивши цьому, попросив у нього цигарку. Той відповів, що для такого дядька у нього немає цигарки і що загалом під час війни родичів немає (Вікі, 2001, s.37).

75-річну жінку вигнали з Миклушевців сусіди та рідний онук, назвавши її “ушашкою”. Доходило до того, що брат проганяв сестру та брата, онук – бабу (Вікі, 2001, s.55, 65).

В інтерв'ю воєводинському виданню “Руське слово” Яким Бучко пояснював примусове виселення мешканців Миклушевців співпрацею їх з хорватською владою і тим, що штаб ТО діє відповідно до приписів РСК (Такач, 1992с, с.7–8).

Один із захисників Миклушевців, член хорватської територіальної оборони села Славо Вереш, після окупації виїхав до родичів у Руський Керестур (Воєводина). Там його затримали, приписавши членство у хорватській Національній гвардії. Влада Сербії скористалася цим інцидентом для розгортання кампанії під гаслом “Воєводинці, виявіть ушашів” (Такач, 1992с, с.6; 1992е, с.14). Таким чином, і сербських русинів певною мірою долучили до колабораціонізму.

Серед хорватських русинів й українців мав місце і примусовий колабораціонізм. У зв'язку з тим, що вони компактно проживають у прикордонних районах між Сербією та Хорватією, у період воєнних дій велика кількість чоловіків була мобілізована до ЮНА або до хорватської армії, залежно від місця проживання, і вони фактично змушені були воювати проти своїх. Так, до лав сербської армії було насильно мобілізовано більшість миклушевчан (Jolić, 1993), а молодих хлопців із Петровців серби відправляли на фронт або на охорону різних об'єктів. При цьому місцевих сербів та колаборантів нікуди не забирали (Такач, 1992е, с.14, 17–18).

Разом з тим, частина русинів добровільно пішла на військову службу в РСК. Зокрема, за спогадами вигнаних мешканців Ловасу (села поблизу Вуковару), в їхньому населеному пункті бачили у військовій формі Зденка Магоча, Мирона Шимка і Наду Папугу (Такач, 1992с, с.9).

Боснійські серби також мобілізували місцевих українців (район Баня Луки), послаючи їх на фронт воювати проти своїх же земляків із Хорватії (Burda, 1998, s.44). Зафіксовані випадки, коли ворогуючі сторони страчували полонених із числа українців лише за те, що вони були примусово мобілізовані до військових сил супротивника (Малиновська, 2002, с.17–18).

Траплялося, що поділ проходив усередині сімей. Так, один член родини Ждиняків був прихильником ЮНА і сербів, другий після захоплення села сербами пішов у партизани, третій воював у регулярній хорватській армії (Такач, 1992с, с.5–6).

В окремих випадках колабораціоністи рятували своїх земляків з ворожого табору. Так, Мірко Ждиняк, який з самого початку підтримував ЮНА, зумів звільнити із в'язниці свого брата Владо, заарештованого поблизу рідного села за членство в хорватській територіальній обороні (Такач, 1992с, с.5).

Під час воєнних дій, ще до захоплення заселених русинами й українцями територій, серби вдавалися до агітаційно-пропагандистських дій, аби показати Хорватію національним меншинам власної держави в негативному світлі. Зокрема, вони поширювали чутки, що усі русини воюють на сербському боці.

У 1995 р. Хорватія відмовилась від пасивної позиції і вдалася до тактики рішучих дій. В результаті збройної операції “Блиск” (30 квітня–4 травня 1995 р.) було відвоєновано Західну Славонію. “Блиск” спричинив паніку у Миклушевцях, де населення було мобілізоване для відсічі, але до активних дій не дійшло. Вартову службу у Миклушевцях щодоби несло семеро осіб, здебільшого русини (Вікі, 2001, s.107, 139).

Унаслідок військової операції “Буря” (4–6 серпня 1995 р.) армія Хорватії ліквідувала владу Сербської Країни на території від Хорватської Костайниці і Петрині на пів-

ночі до Грачаца і Кніна на півдні, спричинивши черговий неспокій у Миклушевцях. Усіх чоловіків було мобілізовано в очікуванні нападу з боку Хорватії (Biki, 2001, s.108, 109).

Повернення Хорватії Східної Славонії, де проживало найбільше русинів й українців, передбачалося здійснювати поступово і під контролем УНТАЕС (Перехідної адміністрації ООН). За резолюцією Ради Безпеки ООН від січня 1996 р., Подунав'я мало бути реінтегроване до складу Хорватії до січня 1998 р. (Киш, 1997, с.7–8).

У ході реінтеграції відбувався складний процес повернення біженців та вигнанців, психологічної нормалізації соціальних стосунків й адаптації людей до нових обставин. Тривалий час зберігалася непомітне, але відчутне дистанціювання між колишніми вигнанцями і тими, хто пережив окупацію на місці. У Петровцях обидві сторони вважали саме себе більш постраждалими у війні (Бичанич, 1998). Репатріанти чекали вибачень від мешканців Миклушевців за те, що ті їх виганяли. Натомість, останні заперечували свою участь у чистках і зазначали, що ті самі залишили село. На спільні громадські роботи збиралися тільки колишні вигнанці. Фактично між двома категоріями людей не було довіри. В інтерв'ю “Радіо Вуковар” на запитання “Чи можливе подальше співжиття з тими, хто керував селом у війну?” миклушевчани відповідали, що “ми з ними посварилися назавжди” (Biki, 2001, s.82, 128).

Повернувши Подунав'я під свій контроль, Хорватія намагалася притягти до відповідальності тих, кого підозрювала у військових злочинах та злочинах геноциду. Найбільш резонансною спробою такого покарання став так званий “миклушевський процес”, для української громадськості цікавий насамперед тим, що стосується злочинів проти русинсько-української громади Миклушевців. Справа була спрямована проти тих, хто навесні 1992 р. депортував 98 та вбив чотирьох осіб із цього русинсько-українського села (Varga, 2016). Усі убиті були русинами (Zločin u Mikluševcima). У 1996 р. було звинувачено 35 осіб, третину з яких становили русини – мешканці Миклушевців (Varga, 2016). Поступово кількість обвинувачених зменшувалася – через смерть підозрюваних або брак доказів. 2009 р. суд визнав винними 12 осіб (по шість сербів та русинів) та засудив їх до позбавлення волі терміном від 4 до 15 років. Максимальні терміни отримали двоє – серб Йован Ціцо та русин Петро Лендер. Під час оголошення вироку були присутні підсудні Яким Бучко, Зденко Магоч та Дарко Гудак – лише етнічні русини. Інші обвинувачені оголошені у розшук, оскільки втекли переважно до сусідньої Сербії, а отже, були недоступні для судових органів Хорватії (Zločin u Mikluševcima). Тож вийшло так, що за злочин геноциду проти русинського населення Хорватії фактично було засуджено лише представників тієї ж русинської спільноти.

Таким чином, у хорватсько-сербському протистоянні недалекоглядна політика т.зв. Сербської Країни, спрямована на реалізацію плану “Велика Сербія”, не залишила українцям вибору, кого підтримувати. І за свій вибір вони заплатили високу ціну – вбитими, репресованими та депортованими. Однак і за таких умов мали місце випадки колабораціонізму русинсько-української діаспори із сербською окупаційною адміністрацією. Якщо не брати до уваги примусового колабораціонізму (насилницької мобілізації до лав сербських збройних сил), то добровільна співпраця мала різні причини: прагнення повернути владу, втрачену внаслідок виборів у 1991 р.; ностальгія за соціалістичною Югославією та стабільністю; намагання вирішити побутові конфлікти та поквитатися із сусідами. Як свідчать джерела (передусім, спогади очевидців), добровільний колабораціонізм серед мешканців Миклушевців та Петровців не був масо-

вим. Про якийсь ідеологічний просербський колабораціонізм говорити складно. Загалом його масштаби (особливо порівняно з кількістю русинів й українців у хорватській армії) незначні. Серед українців він був менш поширений, аніж серед русинів, що можна також пояснити значно більшою кількістю останніх у регіоні. Характерно, що після реінтеграції Подунав'я Хорватія нікого не притягнула до відповідальності за колабораціонізм, натомість, за “геноцид” та “злочини проти людяності” було засуджено переважно осіб русинської національності. Однак це радше свідчить про недосконалість хорватського правосуддя (усі підозрювані серби на час винесення вироку виїхали з країни).

Список посилань

- Бичанич, Ю.-Х., 1998. Актуалности о врацанно вигнатих Петровчаньох. *Нова думка*, 104, с.20.
- Киш, М., 1997. Мандат УНТАЕС-у и реинтеграция. *Нова думка*, 101/102, с.7–8.
- Костелник, В. та Такач, Г., 2008. *40 роки Союзу Русинох и Українцох Републики Горватскей*. Вуковар: Союз русинів і українців Республіки Хорватія.
- Липовлянці на першій лінії фронту, 1992. *Нова думка*, 92/93, с.18–19.
- Ліський, Б., 2002. Антон Івахнюк – великий українсько-хорватський патріот. В: С., Бурда та Б., Гралюк, упор. *Українці Хорватії: матеріали і документи*. Загреб, с.62–73.
- Малиновська, О., 2002. Українська діаспора в південнослов'янських землях. В: С., Бурда та Б., Гралюк, упор. *Українці Хорватії: матеріали і документи*. Загреб, с.6–20.
- Такач, Г., 1991. Миклошевська воєна хронологія (1). *Нова думка*, 90/91, с. 11.
- Такач, Г., 1992а. Миклошевська воєна хронологія (2). *Нова думка*, 92/93, с.20–23.
- Такач, Г., 1992b. Миклошевська воєна хронологія (3). *Нова думка*, 94/95, с.9–12.
- Такач, Г., 1992с. Миклошевська воєна хронологія (4). *Нова думка*, 96/97, с.5–9.
- Такач, Г., 1992d. Петровци спадли медзи остатніма (1). *Нова думка*, 92/93, с.24–27.
- Такач, Г., 1992е. Петровци спадли медзи остатніма (2). *Нова думка*, 94/95, с.13–18.
- Такач, Г., 1992f. Петровци спадли медзи остатніма (3). *Нова думка*, 96/97, с.10–13.
- Вікі, Д., 2001. *Rusini Mikluševaca u Domovinskom ratu 1991*. Mikluševci.
- Burda, S., 1998. Iz rada Kriznog staba Saveza 1991.–1993. g. (2). *Нова думка*, 106, с.43–45.
- Furminc, J., 1990. Na zajedničkom poslu suživota svih. *Нова думка*, 88, с.2.
- Jolić, S., 1993. “Мушим найсц синов гроб”. *Нова думка*, 98/99, с.13.
- Jurista, M., 1991. S nama u gardi ima i onih vaših. *Нова думка*, 90/91, с.10.
- Marijan, D., 2000. Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990.–1992. godine. *Časopis za suvremenu povijest*, Br. 2, s.289–321.
- Pap, N., 2015. *Stradanje Rusina u Domovinskom ratu 1991./92*. Vukovar: Savez Rusina Republike Hrvatske.
- Perić Kaselj, M., Škiljan, F. i Vukić, A., 2015. Događaj i etnička situacija: promjene identiteta nacionalnih manjinskih zajednica u Republici Hrvatskoj. *Studia ethnologica Croatica*, 27 (1), s.7–36. Доступно: <https://dx.doi.org/10.17721/2524-048X.2018.11.8-27> [Дата звернення: 1 серпня 2021]
- Radoš, I. i Šangut, Z., 2013. *Branili smo domovinu: pripadnici nacionalnih manjina u obrani Hrvatske*. Zagreb: Udruga pravnika “Vukovar 1991”.

Simunović, J., 1995. Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj – doseljenje i stanje prije 1991. g. In: S., Burda, ed. *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991–1995)*. Zagreb, s.25–29.

Szekely, A. B., 1996. Hungarian Minority in Croatia and Slovenia. *Nationalities Papers*, 24 (3), pp.483–489.

Tatalović, S., 1997. *Manijinski narodi i manjine*. Zagreb: SKD Prosvjeta. Varga, B., 2016. *Tragedija Ukrajinaca i Rusina iz Vukovara*. [online] Доступно: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/tragedija-ukrajinaca-i-rusina-iz-vukovara> [Дата звернення: 10 травня 2021]

Wertheimer-Baletić, A., 1993. Jedno i pol stoljeće u brojčanom razvoju stanovništva Vukovara i vukovarskoga kraja. *Društvena istraživanja*, 4–5 / God. 2, Br. 2–3, s.455–478.

Živić, D., 2006. Demografski okvir i gubitci tijekom Domovinskog rata i poraća. In: Z., Radelić, eds. *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, s.420–483.

Zločin u Mikluševcima, 2016. *Documenta. Centar za suočavanje s prošlošću*. [online] Доступно: <https://www.documenta.hr/hr/zločin-u-mikluševcima.html> [Дата звернення: 15 липня 2021]

References

Biki, Đ., 2001. *Rusyns of Mikluševci in the Homeland War of 1991*. Mikluševci. (In Croatian)

Burda, S., 1998. From the work of the Crisis Staff of the Union 1991–1993 (2). *New opinion*, 106, pp.43–45. (In Croatian)

Bičanić, J., 1998. News about the return of expelled citizens of Petrovci. *New opinion*, 104, p.20. (In Ruthenian)

Crime in Mikluševtsi, 2016. *Documents. Center for Combating the Past*. [online] Available at: <https://www.documenta.hr/hr/zločin-u-mikluševcima.html> [Accessed 15 July 2021] (in Croatian)

Furminc, J., 1990. At the co-working of coexistence. *New opinion*, 88, p.2. (In Croatian)

Jolić, S., 1993. “I have to find my sons grave”. *New opinion*, 98/99, p.13. (In Ruthenian)

Jurista, M., 1991. We have yours on guard. *New opinion*, 90/91, p.10. (In Croatian)

Kiš, M., 1997. UNTAES Mandate and Reintegration. *New opinion*, 101/102, pp.7–8. (In Ruthenian)

Kostelnik, V. and Takać, G., 2008. *40 years of the Union of Ruthenians and Ukrainians of the Republic of Croatia*. Vukovar. (In Ruthenian)

Lipovlyanians on the front line, 1992. *New opinion*, 92/93, pp.18–19. (In Ukrainian)

Liskyi, B., 2002. Anton Ivakhniuk is a great Ukrainian–Croatian patriot. In: S., Burda and B., Gralyuk, eds. *Ukrainians of Croatia: materials and documents*. Zagreb, pp.62–73. (In Ukrainian)

Malynovs'ka, O., 2002. Ukrainian diaspora in the South Slavic lands. In: S., Burda and B., Gralyuk, eds. *Ukrainians of Croatia: materials and documents*. Zagreb, pp.6–20. (In Ukrainian)

Marijan, D., 2000. Yugoslav People's Army in the aggression against the Republic of Croatia 1990–1992 years. *Journal of Contemporary History*, No. 2, pp.289–321. (In Croatian)

Pap, N., 2015. *The suffering of the Ruthenians in the 1991/92 Homeland War*. Vukovar. (In Croatian)

Perić Kaselj, M., Škiljan, F. and Vukić, A., 2015. Event and ethnic situation: changes in the identity of national minority communities in the Republic of Croatia. *Studia ethnologica Croatica*, 27 (1), s.7–36. Available at: <https://dx.doi.org/10.17721/2524-048X.2018.11.8-27> [Accessed 1 august 2021] (In Croatian)

Radoš, I. and Šangut, Z., 2013. *We defended the homeland: members of national minorities in the defense of Croatia*. Zagreb: Udruga pravnika “Vukovar 1991”. (In Croatian)

Simunović, J., 1995. Rusyns and Ukrainians in the Republic of Croatia – immigration and the situation before 1991]. In: S. Burda, ed. *Rusyns and Ukrainians in the Republic of Croatia (1991–1995)*. Zagreb, pp.25–29. (In Croatian)

Szekely, A. B., 1996. Hungarian Minority in Croatia and Slovenia. *Nationalities Papers*, 24 (3), pp.483–489.

Takać, G., 1991. Miklushevtsi's military chronology (1). *New opinion*, 92/93, p.11. (In Ruthenian)

Takać, G., 1992a. Miklushevtsi's military chronology (2). *New opinion*, 92/93, pp.20–23. (In Ruthenian)

Takać, G., 1992b. Miklushevtsi's military chronology (3). *New opinion*, 92/93, pp.9–12. (In Ruthenian)

Takać, G., 1992c. Miklushevtsi's military chronology (4). *New opinion*, 92/93, pp.5–9. (In Ruthenian)

Takać, G., 1992d. Petrovtsi fell among the last (1). *New opinion*, 92/93, pp.24–27. (In Ruthenian)

Takać, G., 1992e. Petrovtsi fell among the last (2). *New opinion*, 92/93, pp.13–18. (In Ruthenian)

Takać, G., 1992f. Petrovtsi fell among the last (3). *New opinion*, 92/93, pp.10–13. (In Ruthenian)

Tatalović, S., 1997. *Minority Peoples and Minorities*. Zagreb. (In Croatian)

Varga, B., 2016. *Tragedy of Ukrainians and Ruthenians from Vukovar*. [online] Available at: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/tragedija-ukrajinaca-i-rusina-iz-vukovara> [Accessed 10 may 2021] (in Croatian)

Wertheimer-Baletić, A., 1993. One and a half centuries in the numerical development of the population of Vukovar and the Vukovar region. *Social research*, 4–5 / God. 2, Br. 2–3, pp.455–478. (In Croatian)

Zivić, D., 2006. Demographic framework and losses during the Homeland War and postwar period. In: Z., Radelić, ed. *The creation of the Croatian state and the Homeland War*, pp.420–483. (In Croatian)

COLLABORATIONISM OF RUSYNS AND UKRAINIANS IN CROATIA DURING THE SERBO-CROATIAN WAR (1991–1995)

Mykola NAHIRNYI

*Volodymyr-Volyn pedagogical professional college
named after A. Yu. Krymskyi
42, Ustyluz'ka str., Volodymyr-Volynsky, 44700
e-mail: mykola76@hotmail.com*

Abstract

Background: Having lived for several centuries in areas with a polyethnic population, Croatian Rusyns and Ukrainians have repeatedly found themselves on the path of interethnic confrontation between Serbs and Croats. The events of the Serbo-Croatian War (1991–1995) were one of the peak moments of such confrontations in the Yugoslav state.

The Serbo-Croatian War is the most favorite topic of Croatian historiography of the entire period of independence. However, the question about the state of the Croatian national minorities during the war was covered only by few researchers. Local researchers actually don't raise the issue of collaborationism in the 1990s.

Purpose: to assess the extent of collaboration of Rusyns and Ukrainians with self-proclaimed Serbian Krajina, to find out the nature, motives and causes of this phenomenon.

Results: The Serbo-Croatian War of 1991–1995 was caused by the disintegration of the SFRY, Croatia's desire to secede from the Federation, and the presence of a large Serb minority on its territory that did not share that desire.

Because of military campaigns at the end of 1991, Croatian Serbs completely separated from Croatia, taking a quarter of its territory under control, and proclaimed the formation of the Republic of Serbian Krajina. It occupied the territory where a large part of the non-Serb population lived. In particular, most of the descendants of immigrants from Ukrainian lands were in a city Vukovar, villages Petrovci and Mikluševci (Eastern Slavonia).

The non-Serb population of Serbian Krajina (including Rusyns and Ukrainians) found itself on the path of a “Serbisation” policy of the occupied territories. So an occupation regime was established for Rusyns and Ukrainians of this region. Destruction, looting, rape, beatings, damage to the Greek Catholic Churches, “ethnic cleansing”, brutal killings of particular families – this is the list of actions of the new government.

Territorial Defense headquarters were organized in each settlement occupied by the YPA and insurgent Serbs, which included individual Rusyns and Ukrainians who sympathized with official Belgrade.

Due to active collaboration with Serbs, some Rusyns from Mikluševci lived well under Serbian authority. They opened shops, hotels, businesses. Individual Rusyns from Mikluševci, at the behest of local Serbs, tortured fellow villagers and helped to deport them. According to the expelled locals, the hardest thing for them was not to accept the Serbian occupation itself, but the betrayal of their compatriots.

There was also a forced collaborationism. Due to the compact location of Ukrainians in the border areas between Serbia and Croatia, during the war a large number of Ukrainian men were mobilized to the YPA or the Croatian forces, depending on the place of residence.

In 1995, Croatia regained considerable territory during its armed operations. The return of Eastern Slavonia, where most Rusyns and Ukrainians lived, was to be done gradually and under the control of the UN Transitional Administration. During the process of reintegration a complex process of return of refugees and exiles, psychological normalization of social relations, and adaptation of people to new circumstances, has continued.

After the reintegration of the Danube region, Croatia has failed to establish an effective mechanism for punishing war criminals. The so-called "Mikluševci's process" gained considerable resonance. The case was directed against those who deported 98 and killed four people from Mikluševci in the spring of 1992 (all the victims were Rusyns).

The investigation was constantly delayed, and the number of defendants decreased due to the deaths of suspects or lack of evidence.

At the announcement of the sentence, only three ethnic Rusyns were present (other convicted had fled to Serbia and were inaccessible to the Croatian judiciary). So it turned out that only Rusyns were actually convicted for the war crime of genocide against the Rusyns.

Thus, during the Croatian-Serbian war, the policy of the so-called Serbian Krajina, aimed at implementing the "Greater Serbia" plan, left Ukrainians no choice as to whom to support. However, even under such conditions, there were cases of collaboration between the Rusyn-Ukrainian diaspora and the Serbian occupation administration. If we omit forced collaborationism (mobilization into the ranks of the Serbian armed forces), then voluntary cooperation had various reasons: the desire to regain power lost as a result of the 1991 elections; nostalgia for socialist Yugoslavia and stability; as a means of resolving domestic conflicts and settling accounts with neighbors. Voluntary collaborationism among the inhabitants of Mikluševci and Petrovtsi did not become widespread. It was much less common among Ukrainians than among Rusyns – but this can also be explained by the much larger number of the Rusyns in the region. After the reintegration of the Danube, Croatia did not prosecute anyone for collaborationism, but mostly Ruthenians were convicted for "genocide" and "crimes against humanity". However, this rather indicates the imperfection of the Croatian judiciary.

Key words: Croatia, Rusyns, Ukrainians, Serbs, collaborationism, terror, Serbo-Croatian war.